

International Baccalaureate Diploma Programme

Mayıs 2023

Türkçe A: Edebiyat Dersi Bitirme Tezi

Sözcük Sayısı: 3383

Araştırma Konusu: Zülfü Livaneli'nin "Kaplanın Sirtında" Romanında Otoritenin Temsili Olan Ana Karakterin Otoritesini Kaybettikten Sonra Yaşadığı Kimlik Bunalımı ve Değişimi

Araştırma Sorusu: Zülfü Livaneli'nin "Kaplanın Sirtında" Romanında Otoritenin Temsili Olan Ana Karakterin Otoritesini Kaybettikten Sonra Yaşadığı Kimlik Bunalımı ve Değişim Anlatıcı ve Anlatım Teknikleri Aracılığıyla Nasıl Aktarılmıştır?

IB Uzun Tez Konusu: A1 Türkçe Kategori 1

İçindekiler

Giriş

Gelişme:

1.Otorite

1.1 Otoritenin Çöküşü ve Nihilizm

1.2 Otoritenin çöküşünden sonra yaşanan korku ve değişim

SONUÇ

KAYNAKÇA

Giriş:

Baskı üzerine temellenen otoriter sistemlerde, kendi hegemonyasını gerçekleştirmek isteyen egemen ideoloji; koşulsuz itaat eden, karşı çıkmayan ve sistemin kendisinden beklediğini yapan insan tipini arzular. Bu tipi yaratmak için çeşitli ideolojik aygıtlar kullanan sistem, düşünemeyen/sorgulamayan, yalnızca itaat eden bireyler yetiştirir. Bu baskının altında yaşayan bireyler sistemin kendi için belirlediği sınırlar içinde yaşamaya alışmıştır ve “adanmış” bir görüntü çizer. Otoritenin belirlediği şekilde davranmaları halinde her şeyin yolunda gideceğine dair mutlak güvence ile desteklenmelerinin yanı sıra bu tutumun dışında davranan “kötü özneler”e (Althusser, 1994: 71) ise devletin baskı mekanizmalarıyla müdahale edilir. Bu baskı ortamı kimi zaman bir grup kimi zaman da bir kişi tarafından oluşturulan ve uygulanan ortamlar olarak ortaya çıkar. Osmanlı İmparatorluğunun en karanlık dönemlerinden biri olarak adlandırılabilir II. Abdülhamit’in baskı ve korku dolu yılları otuz üç yıl sürmüş ve yukarıda belirtilen insan tipini yaratmak için baskıcı bir yönetim anlayışıyla otuz üç yıllık iktidarını ayakta tutmuştur. Hiç beklenmedik bir anda padişah olan II. Abdülhamit, birden bire sahip olduğu bu gücü kaybetmemek için her geçen gün daha da baskıcı bir yönetim anlayışını benimsemiştir. İktidarda bulunduğu bu süre içinde parlamenter sistemin onun kişisel gücüne zarar getireceği düşüncesiyle ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Meclisle anlaşmazlığa düşünce anayasanın kendisine tanıdığı yetkiyi kullanarak, 1. Meclis-i Mebusan'ı süresiz olarak tatil etmiş, fakat meşrutiyet ve anayasadan vazgeçtiğine dair herhangi bir beyanda bulunmamıştır. Bundan sonra da baskı dolu yıllar başlamıştır. Kaplanın Sirtında tabiriyle kimsenin kendisine ulaşamadığı ve o kaplanın sırtından koca bir imparatorluğu yönetmiştir. İnsan varoluşunun önündeki en büyük engellerden biri olan baskı ve dayatmalar, temel malzemesi insan olan edebî metinlerde de çokça işlenen konular

arasında olmuştur. Zülfü Livaneli'nin "Kaplanın Sirtında" adlı yapıtında kurgunun odağında yer alan karakter sahip olduğu gücü kaybettikten sonraki haliyle yapıttaki yerini almıştır. Okur ana karakterin devrilme anı ile yapıtın içine dahil olmuştur. Yapıtta baskıcı bir liderin sıradan bir insan dönüşme süreci anlatılmaktadır. Yapıtın alt başlığı "İstibdat ve Hürriyet" ten de anlaşılmalıdır ki, hem onun tahttan indirilmesi halk için hürriyet yıllarını getirir, hem de kaplanın sırtından inmek kendisi için hürriyet yılları anlamına gelmektedir. Yarattığı baskı ortamının içinde kendini bir kaplanın sırtında, gücün timsali olarak gören bu karakter, tahttan indirildikten sonra bambaşka bir ruh hali içinde çırılçıplak kalmış gibi yaşamaya başlamıştır. Yapıtta büyük ölçüde Selanik sürgünü boyunca II. Abdülhamid ve ailesine bakan askerî hekim Atıf Hüseyin Bey'in anılarından yararlanılarak ikisinin arasındaki diyaloglar aracılığıyla otoritesini kaybeden bir karakterin değişim ve dönüşüm hikayesi bir iktidardan düşüş metaforu olarak kurgulanmıştır.

Bu tezde, Zülfü Livaneli otoritenin yitirilişi sorunsalını, alışılmış bir yaklaşımın dışında Abdülhamit'in otoritesini kaybettikten sonra yaşadıklarını ve değişimini doktoruyla yaptığı konuşmalar aracılığıyla aktarmıştır.

Tezin araştırma konusu, yapıtın odak figürü Abdülhamit'in Selanik'te yaşadığı sürgün yıllarındaki değişimi ve doktorunun ona eleştirel bakışının incelenmesidir.

Yapıtın seçilmesindeki en önemli etken toplumdaki güce duyulan hayranlığın karşısında güç yitirildiğinde çevresindekilerin güç temsilini ortada bıraktığını vurgulamaktır.

Yapılan kaynak araştırmaları sonucunda yazarın genel yapıtlarına yönelik karakterleri üzerinden birçok çalışma bulunurken "Kaplanın Sirtında" yapıtı hakkında hiçbir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmada yazarın kullandığı üslup, otorite sahibinin sıradan insan yanını göstermek için doktoru ile yaptığı diyaloglar aracılığıyla verilmiştir. Bu diyaloglardaki otoritenin

kullandığı dilin gücünü yitirdikten sonra değişime uğraması görülmüştür. Bu tezin amacı ise, yapılan geçmiş taramalara katkı olması amacıyla, incelenmeyen, alışılmamış bir dille sunulan otoritenin içinde gizli olan, sıradan insan yanını dil ve anlatıcı aracılığıyla incelemek olacaktır.

1.Otorite

1.1 Otoritenin Çöküşü ve Nihilizm

Tarihsel bir yazgı olan nihilizm, boş yere bir düşünme olmadığı gibi, her şeyin yok olmaya değer olduğu inancı da değildir. Nihilizmin içinde bulundurduğu çare yaşamı olumlama bir taraftan da. Nietzsche bu yola, “ ‘evet’e götüren yeni yolum” der. Yok oluş aynı zamanda bir yeni bir başlangıç da olabilir. Nihilist bir yaşama katlanmak, dahası “dünyayı ‘insanlaştırmak,’ yani dünyada kendimizi daha çok efendi olarak hissetmek” için gereken şey budur. Zira nihilizm kaçışı ve çıkışı olmayan bir girdaptır. Artık kökten değişiklik için her şey hazırdır, eksik olan sadece büyük ikna edici insanlardır. Yapıtın ana karakteri II. Abdülhamit baskıcı bir yönetim şekli uygulamıştır. Şaşırtıcı olan Batılı yaşam tarzını bilen, iki yabancı dil konuşan, vals yapan, resim çizen, piyano çalan ve yaşadığı yıllarda çok da rastlanmayan yurtdışı seyahatlerine giden bir kişidir. Sahip olduklarını kaybetmekten korktuğu için sürekli tedirgin bir ruh hali içinde yaşamaktadır. Kendi bireysel varoluşu olan sahip olduğu iktidarı kaybettikten sonra kendini hiçbir yere konumlandıramamıştır. Buradan sonra hayata bakışı değişmeye başlamıştır. Yarattığı etki alanı, elinden alınıp sürgün edildiğinde ne yapacağını, nasıl davranacağını bilememiştir.

Yapıtın ana karakteri II. Abdülhamit; güçlü ve korkulan siyasi bir otorite olmasının yanında Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi olarak da görülmektedir. Farklı bir bakış açısıyla; Tanrı'nın ölümü ile farklı bir evreye girmiş olan insanlık büyük bir boşluk yaşamış ve geriye büyük bir boşluk kalmıştır. Buna hiçlik / Nihilizm de denilmiştir. “Kaplanın Sirtında” yapıtının ana karakteri hem siyasi otoritesini hem de ruhani gücünü kaybederek büyük bir boşluğun içinde kalmıştır. Ana karakter II. Abdülhamit'in oluşunun içinde değer, anlam ve amacın olmaması ve/veya dünyanın tüm bunlara kayıtsız kalmasıdır. Anlaman; temel bir insani gereksinim olduğu düşünüldüğünde, en yüksek değerlerin değersizleşmesi, yani insanların yaşamlarını tanımlarken müracaat edecekleri değerlerin inandırıcılıklarını kaybetmeleri ve geçersiz hale gelmeleri, varoluşsal bir ıstırapı da beraberinde getirmiştir. insanın varoluşu için bir neden mevcutken o değerlerin ortadan kalkması bireyi boşluk duygusuna itmektedir.

“Ne çok sıfatı olmuştu adamın, ne çok ne çeşitli hitap şekilleri: sultan Zat-ı şahane, hünkâr, ulu hakan, imparator halife-i ruy-i zemin (yeryüzü halifesi) emirülmüminin (müminlerin emiri) Pinti Hamid, Kızıl Sultan, Yıldız'daki Baykuş, müstebit, zalim” şimdi de hakan-ı mahl-ü diyorlardı yani hal'edilmiş hakan” (Livaneli 65.)

Ana karakter için kullanılmış hitaplar onun otuz üç yıllık iktidarı sırasında çevresindekiler tarafından nasıl görüldüğünü ve algılandığının da altını çizmektedir. Yapıtın ana karakteri çok şaşalı hitaplarla anılırken artık ‘hakan-ı mahl-ü ‘ olaak anılmaya başlanmıştır. Bu da onun tahtından indirildiğini açıklamaktadır. Böylece Onun için artık bu boşluk duygusu yani nihilizm; zaman ve mekânı aşan insani varlığın özündeki varoluşsal bir problem haline gelmiştir.

Yapıtın ana karakteri yaşadığı boşluk duygusunu doldurmak için neden yana yakıla marangozluk malzemeleri aradığını anlatmaya çalışmaktadır. “Günümün büyük kısmı mobilya imal etmekle geçer” dedi “Hükümdarlık bir baht işidir. Bununla övünülmez ama zanaat ayırır,

şahsi kabiliyettir marangozluğumla iftihar ederim. Beni bir tek bu meslek dinlendirir. Bir de geceleri ayak ucumda okuttuğum polisiye romanlar” (Livaneli 67). Cümleleri devrik padişahın kumandana marangozlukla ilgili düşünceleri anlatmasından alınmıştır. Sözünü ettiği hükümdarlığın baht işi olması artık hayat amacının farklı olduğuna ilişkin vurgu yapmaktadır. Sahip olduğu gücü yitirdikten sonra kendini yaşam içinde konumlandırması gerekmektedir, çünkü bunu yapamazsa boşluk duygusu da daha da büyümüş olacaktır. Bu da ruhsal bunalımların en önemli nedenlerini oluşturan bir durumdur.

1.2 Otoritenin Çöküşünden Sonra Yaşanan Korku ve Değişim

II. Abdülhamit, tahttan indirildiğinde bir varlık olarak temelsiz kaldığını düşünmektedir. Hem kudretli hem de çok uzun yıllar bu gücü elinde tutan bir kişi olarak büyük bir boşluğa düşmüş, aynı zamanda öldürülmekten çok korkmuştur.

“Karanlıkta yüzlerini göremediği cellatlara ‘bakın’ diye seslendi. “ Ben sizin padişahınız ve iki cihanda halifeniz değil miyim? Al- Osman evladına niçin bu kötülüğü edersiniz?Sizde Allah korkusu yok mudur? Emir aldık deseniz inanmam, şu anda tahtımda oturan karındaşım Reşad Efendi, benim katlime asla razı olmaz... sanırım olmaz... yok yok ... katiyen olmaz, hiçbir şekilde olmaz.” (Livaneli 29).

Yaşadığı bu durumda çok çaresizdir. Gücünün elinden alındığını bilmekte ancak kabul edememektedir. Bu alıntıdaki ‘sizin padişahınızım, tahtımda oturan kardeşim, iki cihanda halifenizim’ sözleri kabullenemediğini göstermektedir. Aynı pasajda kendisine yapılacaklardan da korktuğunu, kardeşine güvenmek istediğini ancak güvenemeyeceğini de belirten bir konuşma vardır. Yazar kullandığı üç noktayla o güvensizliğin altını çizmektedir. Çok uzun yıllar baskıyla insanları susturan karakter kendi başına geleceklerden korkmakta ve son çırpınışlar şeklinde önüne

geçmeye çalışmaktadır. Sahip olduğu güç elinden alındığında kocaman bir boşluk ve temelsizlik içinde kalmıştır. Kendi korkularına yenik düşen, görkemli tahtından indirilmiş karakter akla ziyan isteklerde bulunur; anlatıcının “Kumandanın bizzat eline teslim edilen bu istek listesi, bırakın görkemli bir taht sahibi olmayı, hangi insanın elinden çıkarsa çıksın, o kişinin bir ruh hastalığından muztarip olduğunu düşündürerek, duyarlı kalplerde bir acıma duygusu uyandırır.” (Livaneli 63). Akışta söylediği bu sözlerle anlaşılmaktadır ki sürgünde bulunan devrik padişah içinde bulunduğu boşluk ve temelsizlik duygusuyla hiçbir şekilde üstesinden gelinemeyecek ruhsal bunalımlar içine girmektedir. Çevresindekiler isteklerini duydukça şaşırmakta, acımakta ve mümkün olduğunca uzak durmak istemektedirler.

Karakterin yaşadığı güvensizlik ve boşluk duygusu yıllarca oluşturmaya ve korumaya çalıştığı siyasi düzenin çöküşü ve parçalanışı sonucunda yaşadıklarından kaynaklanmaktadır. Sultan kendisinden sorumlu zabite: “Siz iyi bir adamsınız zabıt bey. Ben insandan anlarım, bu felaket günlerimde bende itimat hissi uyandırdınız. Benim ve ailemin hayatı emniyette mi?” (Livaneli 64). Sözleri onun hayatından sürekli endişe duyduğuna vurgu yapmaktadır. Siyasi düzenin çöküşü onun ruhunda bireysel olarak büyük bir yok oluş yaşatmaya başlamıştır.

Selanik’te sürgünde yaşadığı üç yıl boyunca çevresindekilere başka bir gözle bakmayı öğrenmeye başlamıştır. Burada kendisiyle ilgilenen Doktor Akif Bey ile olan diyalogları aracılığıyla Kaplanın sırtında yedi düvele hükmeden kudretli padişah artık babacan bir tavır almaya başlar. İktidar sahibi olmanın zorluklarını;

“Dışarıdan bakılınca her şey kolaymış gibi görünüyor değil mi Doktor Bey evladım? Hele devletin tepesinde olmak... Öyle ya, bir emirle her şeyi halledersiniz, istediğinizi asar, istediğinizi kesersiniz Ahali böyle zanneder işte ama gerçek bu değildir. Aslında hükümdar tahtının esiridir, kölesidir.” (Livaneli 88).

Esir düşmüş bir hükümdarın sözlerinde, hükümdarların tahttayken asıl esir olduğunu söylemesiyle ironi yapılmıştır. Bu ironiyi destekleyen ‘evladım’ sözcüğü esir olan hükümdarın sade ve sıradan hayatından memnun olmaya başladığını vurgularken değişimini de şu sözlerle;

“Salona sırtında bir hırkayla, yaşlı, yorgun, perişan bir adam girdi. Onu bu halde gören biri saraydaki bayramlaşmalarda tahtında oturarak kuyruğa girmiş yüzlerce devlet görevlisinin yüzüne bakmayan, konuşmayan, yanına yaklaştırmayan, kimsenin de bakmadığı, koca koca vezirlerin, sadece tahtından uzanan bir kordonu uzaktan öpmek için yere eğildiği ve öptükten sonra da iki büklüm geri geri yürüyerek çıktığı padişah olduğuna inanamazdı.” (Livaneli 95) .

II. Abdülhamit’in artık kaplanın sırtındaki korkulan insan olmaktan çıkıp sıradan bir insan dönüştüğünü vurgu yapmaktadır.

Yapıtın merkezinde yer alan tarihsel bir karakter önceleri öldürülme ve tahtından indirilme korkusuyla kimseye güvenmezken, tahttan indirildikten sonra da kendisi ve ailesinin güvenliği için endişe ve korku yaşamaya başlamıştır. Duydu güvensizliği “Nasıl itimat edeyim? dedi.’İki gün öncesine kadar bu mülkün sultanı, bütün bu milletlerin babası ve Müslümanların halifesiydim. Şimdi halime bak”. (Livaneli 64). Cümlesiyle tedirgin ruh hali okura yansıtılmıştır. Yapıtta bu tedirgin ruh halinde olan karakter çevresindekilerin iç monologları ile yavaş yavaş tanıtılır.

Yapıt boyunca ana karakterin eski haliyle, tahttan indirildikten sonraki hali birlikte anlatılmıştır. Padişahın eski korkulan yanlarının yanı sıra sıradan bir insan olarak konumlandırılışı da Doktor Akif’in “Orta boylu bir adam, bildiğimiz gibi kamburu çıkmış, gece rüyalarımıza giren o meşhur surat... Ama nedense burnu o kadar da abartılı gelmedi bana. Evet, normal bir insana göre büyük ama ne bileyim...” (Livaneli 95). Cümleleriyle kudretli padişahın normal bir insan gibi görünmeye başladığının karşılaştırılmasının yapılabilmesine olanak tanımaktadır.

İttihatçı Doktor Akif Bey II. Abdülhamit'e bakmakla görevlendirildiğinde onunla arasındaki mesafeyi korumaya çalışsa da “Sizi bir muayeneden geçirmem gerekiyor, odanız neresi? Beni aldı bomboş köşkün, yine bomboş bir odasına götürdü. Bekâr odaları gibi sadece basit bir somyanın olduğu, eski çarşaf ve yorganların sefalet duygusunu artırdığı bir yer. İçimden beter ol diye geçirdim. Şikayetlerini sordum.” (Livaneli 96). Kaplanın sırtındayken doğal yollarla bir konumu olan, bu konum sayesinde ‘ben’ olduğunu sanan, ancak üstündeki kaplandan inince her şeyini dolayısıyla, kendini kaybeden bir insanın yaşadığı durumu *sefalet* sözcüğüne vurgu yaparak anlatmış ve bunu hak ettiğini düşünmüştür. Bu da okur açısından kaplanın sırtındaki iktidar sahibinin artık sıradan bir insana dönüşümüne odaklandığı yer olmuştur.

Yapıt boyunca itttihatçı Doktor Akif Bey ile devrik padişahın konuşmaları üzerinden “Kendini beğendirmeye çalışır gibi bir hali vardı. İmparatorluğu ne kadar iyi yönettiğinden, ne kadar merhametli olduğundan falan söz etti. Düşünebiliyor musun? Kızıl Sultan ve Merhamet...” (Livaneli 97). Akışında da görülüyor ki bir iç döküş ve kabul görme ve görmeme durumunun altı çizilmektedir. Okur da geçmişte büyük zulümler yapmış olan bu kişiyi, onun muhalifi olan bir tarafın gözünde görerek nesnel bir değerlendirme yapma şansı elde etmektedir.

İnsan, belirli bir zaman kavramı içinde, geçmişten geleceğe hafızası, şimdiki zamandaki eylemselliği ve gelecek tasarımları ile mekana bağlı biçimde yaşar. Yapıtın ana karakterinin zamanı ve mekanı değişmiştir. O artık yeni zamana ayak uydurmak zorundadır, mekanda konumunu belirlemektedir. “Selanik’te geceler, İstanbul’dan daha uzun. Zaten uyku tutmaz beni burada daha kötü oldum. Sabaha kadar koltukta oturup sigara içiyorum. (Livanel 113). Sözlerinde Selanik’te zamanın daha yavaş geçmesi üzerinden şimdiki zamanda yapabileceği hiçbir şeyin olmadığı ve geleceğe ait hiçbir tasarımının olamayacağına vurgu yaparak hayatının anlamsızlığına

ve temelsizliğine vurgu yapılmaktadır. İktidar sahibi olan ve kendini sadece iktidarıyla tanımlayabilen bir insanın elinden iktidarı alındığında büyük boşluğun yarattığı temelsizlik vurgulanmaktadır. “Arık hayale dönüşmüş olan o güzel sarayda her akşam yattıktan sonra ayak ucuna yerleştirilmiş bir paravanın arkasında romanlar okutan Padişah’ı bazı geceler uyku tutmaz ve ellerini çırparak “opera” derdi.” (Livaneli 109). Selanikteki geceleri için yakındığı sırada Doktor ona “ Burada saray eğlenceleri yok ya ondandır dedi”. (livaneli 119). Cümlelerindeki ton son derec alaycıdır onun yanı sıra tanrısal anlatıcının doktorun tavrı için *sinsi* sıfatını kullanması da gerilimli bir atmosfer oluşturmuştur. Oluşturulan bu atmosferdeki gerilim doktorun padişaha karşı tutumunu açığa vurmak için oluşturulmuştur. Padişah değişen mekanda değişen koşullara ayak uydurma sürecine girmiştir. Bu karşılaştırmalarla gücün temsili olan mekanda yapılanlarla şimdi yaşadığı mekanda yapabildikleri arasındaki farkları ortaya koymaktadır.

Yapıtta, karakterin yalnız kaldığı zamanlarda geçmişini hatırlaması ve geçmişte yaptıklarının yetersiz olduğunu düşünmesi iç çatışmasından bahsedilmektedir. Geçmişle içinde olduğu durumu kıyasladığı zamanlarda kendine yabancılaşmakta ve eski günlerdeki kudretli, güçlü zamanlarını hatırlayarak “Hey gidi günler hey,” (Livaneli 117). Sözleriyle geçmişteki gücüne, kudretine büyük bir özlem duyduğunun altı çizilmektedir. Ancak artık o günlerin geri gelmeyeceği bilincindedir ve “Bütün bunlar neden başıma geldi diye soruyor ve işin garibi bunu yine uyguladığı baskılardaki eksikliklere bağlıyordu.” (Livanel 117). Güç zehirlenmesi yaşamış bir karakterin yaptıklarının ve başına gelenlerin farkında olmaması sağlıksız düşünen bir kişinin düşünce yapısını göstermektedir.

Birey, kendi biricikliği / benzersizliği ile kendine kurduğu bir dünyanın içinde toplum denen sosyal oluşuma yukarıdan bakarken birden bunların alaşağı olması kişinin kendi değer algısında büyük bir zede oluşturur.

“ Koltukta kamburu iyice çıkmış durumda oturan, kapkara melankoli dalgaları içine gömülen eski padişah sigara üzerine sigara tütürüp odayı dumana boğarken annem ölmeseydi bunlar başıma gelmezdi, diye düşündü Son ihtilal bile. Şu dar-ı dünyada en zor şey annesizlik”
(Livaneli 119).

Tanrısal anlatıcının gözünden anlatılan bu alıntıda annesini hatırlayarak günlük hayatın içinde çocukluğuna sığınarak yaralarını sarmaya çalışmaktadır. Eski kudretini artık bulamayacağını bilmektedir. Çocukluğun masumiyeti içinde olmak isterken yaptıklarının nedenini de annesinin erken ölmesine bağlamaktadır. “O gece düşüne giren sarraf baba, padişahın yaşlı, yorgun ve kırık kalbine teselli vermişti. Anlamadığı şeyse yaşlı adamın genç şehzadeye gülümseyerek aldırma para kazanmak zor bir şey değildir. Yine kazanırız. demesiydi.” (Livaneli 145). Karakterin sık sık çocukluğuna dair hatırlamalar ve bilinçaltının harekete geçmesiyle rüyalarında şehzade olduğu zamanlara ilişkin motifler görmesi geçmişte korkulan insan olmanın onda yarattığı izlerin rahatsızlığına da vurgu yaparak çocukluğun saflığında yaralarını sarmaya çalışmasının altı çizilmektedir.

Geçmişte yaşananlarla şimdi yaşananlar arasında fark açıldıkça bireyin kendine yabancılaşması hızlanmaktadır. Birey kimliğini oluştururken benimsediği, inanadığı, doğru bulduğu kodlarla oluşturmaktadır. İnanadığı, güvendiği kodlar yıkıldığında inşaa ettiği kimliği de yıkılmaktadır. Bu da bireyi kendi iç çatışmalarına götürmektedir. Selanik’te konakta Abdülhamit’in çevresinde olanlar hem ona kızıyorlar hem de acıyorlardı. “İmparatorun durumu onu gerçekten üzüyordu, adamın kendisine olan son derece edepli davranışı, ona yakıştırılmış olan

Kızıl Sultan imgesini neredeyse siliyordu. Yakından görünce hiç kimse bu olgun, sakin ihtiyarın onca masumun kanına girdiğine, yüzbinlerce insanın hayatını kararttığına inanmazdı. Duasında, namazında bir emekli gibi görünüyordu.”(Livaneli 134). Edepli davranışları eskiden aldığı eğitimlerin sonucu olsa da masum bir ihtiyara dönüşmesi kaybedilen iktidarın sonucu olarak verilmektedir.

Kendine yabancılaşan devrik padişah zaman zaman paranoyak bir tutum sergileyerek ittihatçı Doktorun kendisine yanlış tedaviler uyguladığını düşünmekten kendini alıkoyamaz. “ Bu kedi fare oyunundan çok zevk aldığı belli, bunu saklamıyor da zaten. Ama yapacak bir şey yok, şu anda iktidar onda, güçlü olan ve gücü her gün artıran o, katlanmak zorunda olan ben ve zavallı ailem.” (Livaneli 153). Ana karakterin iç konuşması şeklinde verilen ‘zavallı ben’ tamlamasıyla olduğu kişiyi kabullendiğine vurgu yapılmaktadır. Artık iç çatışmalarını bitirmiştir. Yapacağı bir şey kalmamıştır. “Abdülhamid acı acı güldü. “ Zaten son moda bu,” dedi. Sultan Hamid’i öldürmek, Sultan Hamid’e hakaret etmek, her kötülüğü Sultan Hamid’den bilmek. Bu hamit size ne yaptı? Kumandan Bey, benim diplomatik tedbirlerim sayesinde yaşadı bu devlet, mükafatı bu mu olacaktı?” (Livaneli 183). Geldiği noktayı artık kabullenmiştir, ancak geçmişi sitemkar bir şekilde özetlemektedir. “Adam sanki padişah kimliğinden sıyrılmış, geleneksel Türk evlerinde köşede oturan, eli tesbihli, başı takkeli bir dedeye benzemiş.” (Livaneli 195). Sözleri de kabullenışı pekiştirici niteliktedir. Değişim yapının birinci bölümünde tamamlanmıştır. ikinci bölümünde Doktor Akif Bey’e anılarını anlatmaya başlamıştır.

Sonuç:

Yapıtın başında tahtından indirilen tarihsel figür II. Abdülhamit korku içinde sürgüne götürülmektedir. Kendisine ve ailesine ne yapılacağıнын korkusunu yaşamaktadır. Geleneksel

Osmanlı aile yapısı içinde kardeş kardeşi iktidar için öldürmüş olduğunu bilse de kardeşinin kendisi için böyle bir şey yapmayacağına inanmak istemektedir. Yapıt boyunca geçmişi bilinen karakterin değişimine tanık olunmaktadır. İktidarı elinde tutarken kaplanın sırtından imparatorluğunu; sert baskıcı bir şekilde yöneten karakter, iktidarı elinden alındığında birçok duyguyu yaşamıştır. Önce şaşırılmış, korkmuş, öfkenlenmiş, bıkkın bir hale gelmiş ve sonunda kabullenmiştir. Tüm bu duyguları yaşarken iç çatışmalar yaşamış ve sorgulamalar yapmıştır. Selanik'te muhalifi olan, ancak sürgünde olduğu süre boyunca ondan sorumlu kumandanlarla, paşalarla, doktorlarla konuşmalarında önce ailesinin ve kendi hayatının güvende olup olmadığını öğrenme çabaları, sonra kendinin kötü biri olmadığına dair çevresindekileri ikna etmeye çalışma, her fırsatta kendini anlatma ve yaptıklarını bir nedene bağlama, daha sonra sakinleşme oturup geçmiş düşünme ve iktidarın ona yüklediği yüklerden kurtulduktan sonra taaa özüne inerek annesini düşünme, şehzade olduğu günlerde tanıştığı kişileri rüyasında görme ve sonunda sitemkar bir şekilde olanları kabul edip kendi hayatının özetini yapıp babacan bir ihtiyar olarak anılarını anlatmaya başlama ile karakterin değişimine tanık olunmaktadır.

Zülfü Livaneli "Kaplanın Sırtında" yapıtında tarihsel karakterin insani taraflarını öne çıkarırken, önce devrik bir padişahın hırçınlığı içinde korkular ve endişelerle dolu sonra ise tüm ağırlıklarından kurtulan normal bir insanın portresini çizmek istemiştir. Tarihsel bir kimlik olan ancak kurgu içinde bir karakter olarak konumlandırılan II. Abdülhamit; yapıt aracılığıyla siyasi bir arka plan çizilmiş ancak insan olmanın zaaflarının herkes için geçerli olduğuna vurgu yapmıştır.

Zülfü Livaneli'nin yapıtı; bir dönem romanı olduğu için elbette tarihî olaylara da yer verilmiştir, ama esas mesele 'kaplanın sırtında' olmak veya olmamakla ilgilidir. Yapıt, otuz üç yıl boyunca 'kaplan sırtında' gezmiş, ona istediği gibi hükmetmiş, ama sonunda sırtından düşüp

hayattaki en büyük kalkanı olan korkuyu bu kez kendisi iliklerine kadar yaşamak zorunda kalmış sabık bir sultanın yaşamına önyargılardan bağımsız bir bakış atıyor

Yapıt, kaplanın sırtındayken her buyruğuna uyan, o büyük güce tapan, ama kaplanın sırtından indikten sonra arkasına dönüp bakmayan bir dünyanın insanlarını da okura düşündürmektedir.

Livaneli Kaplanın Sirtında, ‘iki kutbun’ başını tutanların kendi mutlak doğrularını karşı tarafa ya da kendilerinden olmayan herkese kabul ettirme çabaları için hayli müsait bir zemine sahip. Yapıttaki diyaloglar aracılığıyla her iki kutbunda düşüncelerini öğrenmek okur açısından düşünme zemini oluşturmaktadır. İki kutbun birini otuz üç yıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu’na hükmetmiş bir padişah II. Abdülhamit; diğerini de İttihatçı Doktor Akif Bey oluşturmaktadır. İkisinin arasındaki diyaloglar, birbirleri hakkında düşüncelerini ortaya koyan iç monologlarla tarihsel olayların farklı bakış açılarıyla değerlendirilebileceğinin altı çizilmektedir. Bir darbeye tahtından indirilip İstanbul’dan Selanik’e sürgüne gönderilmesi ve burada yaptığı vicdan muhasebesi, delirme haddinde, yaklaşan ölüm paranoyaları ve tüm bunların sonunda değişmesi ve babacan bir ev babası olmasıdır.

Yapıtta, ana karakter devrik padişah II. Abdülhamit’in değişen koşullar nedeniyle yaşadığı çatışmalar, çelişkiler ve sonunda dönüşüme mecbur kalması nesnel bir dille anlatılmaktadır. Bu nesnellik karşı düşüncedeki iki insanın diyalogları aracılığıyla verildiği için okurun konunun iki tarafını da düşünmesine olanak tanınmıştır. Değerlerin ve dış dünyadaki koşulların değişimi ile dönüşmek zorunda kalan insan doğası sıkıntılar çekmekten, kendini uyarlamaya çalışırken, zorluklar yaşamaktan, ötekileşmekten kurtulamaz. Ana karakterde yapıt boyunca bu bunalımları yaşamıştır. Otoritenin sahip olduğu iktidarı kaybedince yaşadığı boşluk/ nihilizm ve karakterin korkuları ve değişimi olmak üzere iki bölümde incelenmiştir.

Yapıtta zaman zaman ironi, sıklıkla karşıtlıklar, okurun karakterlerin duygu ve düşüncelerine hakimiyeti ve neden sonuç bağlantısının kurulabilmesi için tanrısal anlatıcı ve karakterlerin farklı bakış açılarını ortaya koymak için diyaloglar ve iç monologlardan yararlandığı üzerinde durulmuştur. Ana karakter devrik padişahın değişimi daha çok sözcük seçimleriyle gösterilmiştir. Samimi bir dil ve ılımlı, babacan bir ton kullanılmıştır. Okur iki farklı kutbun düşünceleri üzerinden olayları değerlendirme fırsatı bulduğu için taraf olmaktan çok analiz edebilen konumdadır.

Zülfü Livaneli “Kaplanın Sirtında” yapıtını iki bölümden oluşturmuştur. Birinci bölümde endişeli, gergin bir ton hakimken, ikinci bölümde sakin bir tonla anılar anlatılmaktadır. Bu da okura karakterin değişimini göstermektedir.

Kaynakça

1- Livaneli, Zülfü. Kaplanın Sirtında “İstibdat ve Hürriyet”. İstanbul: İnkılap Yayınları, 2022

2-Althusser, Louis. İdeoloji ve İdeolojik Aygıtları. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994

3-Heidegger, Martin. Nietzsche'nin Tanrı Öldü Sözü ve Dünya Resimleri Çağı. Çev.

Levent Özşar. Bursa: Asa Kitabevi.